

מבט על, גיליון 629, 13 בנובמבר 2014

"אנתיפאדה" בירושלים – האם הנבואה תגשים את עצמה?

קובי מיכאל

ימים קשים עוברים על ירושלים. החודשים האחרונים עומדים בסימן חיכוך גובר בין פלסטינים לבין כוחות הביטחון הישראליים, עליה בהיקף הפרות הסדר, בעיקר במרחב הר-הבית, ומאמץ לפגוע ביהודים, כשהביטוי הקיצוני לכך הוא פיגועי הדריסה ופיגוע דקירה. לצד אלו, לא ניתן להתעלם מהחיכוך הגובר בין יהודים, המבקשים, לעתים באופן פרובוקטיבי, לממש את זכות העלייה להר הבית ו/או את זכות התפילה, לבין פלסטינים, הרואים בכך איום על הסטטוס-קוו במקום. אמנם, הרוב המוחלט של האוכלוסייה הפלסטינית בירושלים מסתייג מהאלימות ומבכר באופן ברור מיצוי מרבי של היתרונות שבתושבות הישראלית. לא בכדי מספר המשתתפים באירועי הפרות הסדר והאלימות מתמצה במאות ספורות בלבד. ואולם, האווירה בעיר רוויה מתח והאש מאיימת להסלים ולהתפשט.

רצח נער ערבי בידי יהודים, בתגובה לרצח שלושה הנערים באזור גוש עציון, היה לקטליזטור, לפיד בוער שהצית אדי דלק באוויר הירושלמי. אדי הדלק הללו הם במידה ניכרת פרי הבאזים של תשתית פסיכולוגית, המטופחת באדיקות ובשיטתיות על ידי הרשות הפלסטינית והנהגתה. מדיניות זו של הרשות נתמכת על ידי גורמים קיצונים ומסיתים מהתנועה האסלאמית-הפלג הצפוני בישראל, המשתפת פעולה באופנים כאלו ואחרים עם חמאס. חמאס מצדו בוחש בקדירה הירושלמית, בין היתר על שום תסכולו עקב תוצאות מבצע "צוק איתן" וקטיעת מאמציו להרחיב את השפעתו גם בגדה המערבית. גורמים אלו מבקשים למקסם את פוטנציאל הנפיצות הדתית בירושלים, כדי לערער את היציבות בעיר ובזירה הישראלית-פלסטינית כולה, וכך גם לחזק את מעמדם כשחקנים משמעותיים בה.

במציאות של ייאוש והיעדר תוחלת מדינית, קל יותר לממש פוטנציאל זה. מעבר לכך, לא נכון וגם לא ניתן להתעלם מהיעדר ריסון נחוש של פרובוקטורים יהודים מצד ההנהגה הישראלית ומכך שאינה משדרת מסר ברור של מחויבות לשמירת הסטטוס-קוו בירושלים. זאת, לצד היעדר הפגנת הרגישות המתבקשת בכל הנוגע להכרזות על אודות בנייה או רכישת נכסים באזורים הרגישים בעיר.

הסתה שיטתית ומתמשכת של הנהגת הרשות מעצבת נרטיב פלסטיני, המשלב שכנוע פנימי עמוק בדבר היעדר כל זיקה יהודית לירושלים בכלל ולהר הבית בפרט, ובדבר הכוונה המיוחדת לישראל לשנות את הסטטוס-קוו בהר-הבית (שממילא אינו מקובל על חוגים מסוימים בזירה הפלסטינית) ולטשטש את זיקתם של הפלסטינים לעיר באמצעות הדגשת אופייה היהודי. הרשות אף ממנפת האשמות אלו לצורך הצדקתה של אסטרטגיית הפעולה הדיפלומטית החד-צדדית שלה, שתכליתה להעצים את הדה-לגיטימציה כלפי ישראל ודחיקתה לקרן זווית בקהילה הבינלאומית.

מנגד, מחמוד עבאס מנסה להכיל את האלימות ולמנוע ממנה לחצות סף, שיהווה סכנה גם לרשות. מנגנוני הביטחון הפלסטיני עושים מאמץ למנוע את התפשטות האלימות לשטחי הרשות, על בסיס הבנה, כי התפתחות בכיוון זה עלולה לשנות כיוון והאלימות תופנה כלפי הרשות והנהגתה, שאינן נהנות מבסיס תמיכה רחב. תפנית כזו עלולה להתברר כהרסנית לרשות עצמה. ההנהגה הפלסטינית מתנהלת אם כך במתח שבין המחויבות לתשתית הפסיכולוגית שעיצבה ולהמשך הזנתה בהסתה נגד ישראל ומהלכיה בירושלים - מה שתומך במהלכיה גם בזירה הבינלאומית, לבין הדאגה לעצם הישרדותה. נדמה, כי הנהגת הרשות מרגישה בטוחה ביכולתה

לתמרן במתח הזה, אולם ספק אם תוכל להמשיך ולשלוט בגולם שטיפחה אשר עלול לקום על יוצרו.

בשלב זה, אין תשתית ארגונית רציפה ומשמעותית, אם בכלל, לפיגועי הטרור, אין תודעה פלסטינית קיבוצית, התומכת בכך, אין די אנרגיות ומוטיבציה ברחוב הפלסטיני להובלה של אנתיפאדה. מעבר לכך, הפעילות ממוקדת, רובה ככולה, באזור ירושלים ולמרות אירועים בודדים במרחב יהודה ושומרון, אין מדובר בתופעה רחבת היקף ומשתתפים בכל שטחי הרשות. ניתן להעריך, כי התודעה הקולקטיבית הפלסטינית עדיין משמרת את לקחי האנתיפאדה השנייה, שהשיתה מחיר כבד מאוד על החברה והכלכלה הפלסטינית והסיגה אותן לאחור מבלי שהביאה להישג מדיני. עם זאת, חשוב לזכור שבתנאים מסוימים, יכולה גם אלימות ספונטנית של יחידים להפוך לשטף, העלול לסחוף רבים ולהיתרגם למהלך מאורגן ושיטתי יותר בגיבוי של אווירה ציבורית ותסכול גובר, המגובה בתחושות נקם.

תחושת חוסר הביטחון ורצף האירועים מובילים פוליטיקאים, פקידים בכירים, פרשנים ועיתונאים ישראלים לייחס היגיון מוכר להתרחשויות. השימוש במינוח "האנתיפאדה השלישית" מתרחב והולך, למרות שפיגועי הדריסה והדקירה בוצעו על ידי מפגעים בודדים וביזמותם האישית, המושפעת מהאווירה המתוחה בירושלים, אך לא בשם ארגון או מטעמו ולא כחלק מתשתית ארגונית ותכנון. מאפיין זה של האירועים מהווה גורם, לצד גורמים נוספים שהוזכרו, המבחין – לפחות לפי שעה – בינם לבין האנתיפאדות שהתחוללו בשנים 1987-1993 ו-2000-2005 (למרות שגם אלו לא לגמרי דמו זו לזו).

אמנם, נראה שהשימוש במונח "אנתיפאדה" מארגן את ההתרחשויות באופן הגיוני וקל יותר להבנה. אך חשוב להדגיש את ההשפעה השלילית האפשרית של השימוש בו על התודעה הפלסטינית והישראלית כאחת. שימוש תכוף בכותרת זו על ידי דוברים ישראלים ופלסטיניים, עלול ללבות מוטיבציות פלסטיניות למאבק, שהרי המסגרת לו כבר קיימת, לכאורה. ומבחינת ישראל, פרט להעצמת חששות מהכוונות של ההנהגה והציבור הפלסטיני, המינוח מחלחל גם לתודעת כוחות הביטחון. אלה חשופים ישירות לחיכוך הגובר בשטח, והתייחסות לאירועים כאל 'אנתיפאדה' עלולה להובילם להפעלת יד קשה במיוחד נגד מתפרעים ומפגעים. לפיכך, קיימת סכנה, ששימוש תכוף במושג הטעון עלול להפוך לנבואה המגשימה את עצמה.

בהעדר אמון בין ההנהגות הישראלית והפלסטינית, במציאות של קיפאון מוחלט בתהליך המדיני ובהעדר לגיטימציה לשיתופי פעולה - להוציא שיתוף פעולה ביטחוני, שגם בלגיטימציה לקיומו ניכרים סימני שחיקה - עלולים אירועים מקומיים להסתבך ולחולל הסלמה בירושלים ומחוצה לה.

ישראל מצדה עדיין לא עושה את כל שבידה על מנת למנוע מלהבה מתפרצת להפוך לאש מלחכת; עליה לפעול בנחישות הנדרשת, כדי להוריד את גובה הלהבות, ובין היתר לפעול ביד קשה כנגד פרובוקטורים ומסיתים יהודים, כמו גם להכביד ידה על מפרי הסדר והפורעים הערבים. כן עליה להבהיר, כי אין בכוונתה לשנות את הסטטוס-קוו בירושלים. לצד אלו, חייבת ההנהגה הישראלית לפעול לרווחתה של האוכלוסייה הפלסטינית בירושלים ולהיטיב את תנאי חייה בכל הנוגע לתשתיות, חינוך ותעסוקה. זו חובה ריבונית ומוסרית כאחד.

בה בעת, הכרחי להבהיר לקהילה הבינלאומית, כי כל עוד מטופחת תשתית פסיכולוגית פלסטינית, הנשענת על השילוב שבין התנגדות להכרה של זיקה יהודית לירושלים לבין הסתה בדבר כוונותיה של ישראל לגבי ירושלים והר-הבית, לעולם יהיו גורמים, שיבקשו לערער את הסדר ולפגוע בביטחון. אלו ימשיכו, ללא קשר למאמצים שתעשה ישראל לשפר את רווחתה של האוכלוסייה הפלסטינית בירושלים, ולעתים אף במטרה לחבל ישירות במאמצים הללו, לטעון כי ישראל חותרת לפגוע בקודשי האסלאם. אך אל לאתגר זה לרפות את ידי ישראל או לשחררה מהחובה לפעול לשיפור רווחתה של האוכלוסייה הפלסטינית; ההיפך הוא הנכון. פעולה נחרצת בכיוון זה תרחיב את בסיס הלגיטימציה של ישראל להפעיל יד קשה כנגד מפרי סדר וטרוריסטים. יהיה זה רכיב חשוב במאמץ למנוע מטרור של יחידים ותקריות אלימות – "אנתיפאדה שלישית" – להפוך, מבלי שישראל והפלסטינים, שברובם הגדול אינם מעוניינים בכך, מ"דחליל מאיים" לנבואה המגשימה את עצמה.